

VALORIFICAREA LEXICOGRAFICĂ A CERCETĂRILOR ROMÂNEȘTI DE GEOGRAFIE LINGVISTICĂ

DOINA HREAPCĂ*

Apariția, recentă, a volumelor dintr-un dicționar al graiurilor dacoromâne sudice¹ le oferă specialiștilor o lucrare lexicografică originală și valoroasă care, în același timp, îi confruntă pe dialectologii contemporani și cu un examen de conștiință asupra semnificațiilor, pe diferite planuri, ale activității lor; avem în vedere, în primul rând, perspectiva și modalități de valorificare a rezultatelor cercetărilor pentru atlasele regionale românești.

Trebuie să remarcăm, de la început, faptul că, prin redactarea acestui dicționar, membrii, din diferite generații, ai echipei de dialectologi de la actualul Institut de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti” al Academiei Române, din București, marchează, printr-o realizare importantă, încheierea secțiunilor zonale Oltenia și Muntenia–Dobrogea din programul de cercetare *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni*, lansat în 1958. Din cele două secțiuni, în diferite etape, din anul 1967 și până în 2007, au fost publicate, pentru NALR. *Oltenia*, cinci volume de hărți și câte un volum de texte dialectale (în continuare: TDO) și un glosar, iar, pentru ALRR. *Muntenia și Dobrogea (Atlasul lingvistic român, pe regiuni – modificare de titlu ce a intervenit pe parcurs)*, cinci volume de hărți, în total trei volume de texte dialectale (TDM I–III) și un glosar dialectal Muntenia; pentru Dobrogea, în 1987, a fost publicat un volum aparte, de texte dialectale și glosar (TGD). Meritul de documentare al autorilor este cu atât mai mare, cu cât, spre deosebire de volumele de hărți și material necartografiat din celelate serii ale atlaselor lingvistice regionale românești, volumele din NALR. *Oltenia* și din ALRR. *Muntenia și Dobrogea* nu cuprind indice de cuvinte și forme.

Ne-am referit la toate acestea, deoarece, în *Dicționarul* pe care îl luăm în discuție aici pentru câteva idei generale (citat, în continuare, prin sigla DGDS), sunt preluate și tratate lexicografic *cuvinte și forme regionale* din toate aceste surse edite, dar și din arhiva anchetelor, ca și din fondul documentar reprezentând „Arhiva

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

¹ Maria Marin (coordonator), Ion Ionică, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, București, Editura Academiei Române; vol. I, Literele A–C, 2009, 348 p.; vol. II, Literele D–O, 2010, 400 p.; vol. III, P–Z, 2011, 460 p.

fonogramică a limbii române” (AFLR) de la București. Acest fapt reprezintă, fără îndoială, o etapă importantă pentru punerea la dispoziția cercetării de profil, dar și pentru valorificarea lexicografică, în *Dicționarul limbii române*, serie nouă, al Academiei, seria actualizată, a unui neînchipuit de bogat tezaur începând cu termeni regionali și variante fonetice și morfologice ale acestora, arătându-se, de asemenea, interes deosebit pentru componenta semantică a cuvintelor din lexicul comun, până la neologisme înregistrate cu forme „corupte”, toate acestea selectate după criterii lexicografice riguros stabilite (prezentate în *Introducerea* la vol. I, p. X–XIII; este vorba de zece categorii de cuvinte și de forme).

După o atentă trecere în revistă a acestor criterii, putem recunoaște valorificarea creatoare a punctelor de vedere schițate și analizate și puse în practică de specialiști începând mai ales cu publicarea, din 1959, în revista „Limba română”, a unor glosare regionale (sumare) și, apoi, în volume tematice de tipul *Lexic regional* (1960), *Materiale și cercetări dialectale* (1960) sau *Glosar regional* (1961). De fapt, o primă încercare cronologică de stabilire a unei serii de asemenea criterii apare în prezentarea, de către I. Stan, a proiectului unui „dicționar dialectal” al limbii române². Dar, după cum am aflat de la foști colaboratori de la Iași la proiectul respectiv și cum se poate deduce și din indicarea izvoarelor avute în vedere pentru excerptarea materialului (inclusiv opere ale unor mari scriitori), potrivit prezentării citate, la care putem adăuga informații din cuvântul introductiv la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (DLRLC – tipărit în patru volume începând din anul 1955), respectiva operă lexicografică se voia perechea, „frățească”, a DLRLC³, ca reflectare, chiar diacronică, a limbii „poporului” de pe întreg teritoriul țării, având ca justificare de politică lingvistică complementaritatea «dialectal» vs. «literar», după atacul proletcultist la adresa seriei Pușcariu din *Dicționarul Academiei* (DA)⁴. Prin urmare, proiectul respectiv, neviabil și, de altfel, eșuat, nu poate fi socotit ca premergător al ideii puse în practică acum (vezi însă DGDS, I, p. VII), cu atât mai mult cu cât realizarea de față privește doar provinciile din sudul ariei dacoromânești.

Pentru a ilustra viziunea și amploarea acestui demers de lexicografie regională, este suficientă chiar referirea la numai câteva cuvinte, de la diferite litere din cele două volume. Pornind de la lucrarea ce se impune ca prim reper de referință, cea intitulată *Glosar dialectal. Muntenia*, publicată de Maria Marin și Iulia Mărgărit (București, Editura Academiei Române, 1999; GM în continuare), putem constata că în această culegere nu figurează, de exemplu, cuvântul *furcă*, înregistrat însă cu nu mai puțin de 18 sensuri regionale, acum, în DGDS, dintre care doar unul prezent în

² *Despre unele probleme ale Dicționarului dialectal al limbii române*, text publicat în revista „Limba română”, IV, 1955, nr. 4, p.91–93.

³ Care fusese proiectat ca „un dicționar de tip nou, explicativ și normativ, care să cuprindă vocabularul limbii române literare contemporane, adică al limbii pe care o folosește literatura, presa, știința de astăzi și practica vorbirii curente” (DLRLC, I, *Cuvânt-înainte*, p. VII). Tot aici se susține și ideea alcătuirii unor alte dicționare „aparte”: „un dicționar istoric și etimologic, începând cu limba celor mai vechi texte românești, un dicționar dialectal [subl.n.] și un dicționar de sinonime” (*ibidem*).

⁴ S-a apreciat că acest dicționar „nu putea interesa marea masă a poporului” (*ibidem*).

TGD, pe când celelalte 17 au fost descoperite în materialele rezultate din anchetele pentru NALR. *Oltenia* și ALRR. *Muntenia și Dobrogea*. Tot așa de important este aportul anchetelor respective pentru cunoașterea sensurilor din graiurile sudice ale altor cuvinte din vocabularul comun; de exemplu, pe lângă cele patru sensuri pentru cuvântul *masă* din GM, în DGDS mai apar încă 13, cuvântul numind, ca și în cazul *furcă*, obiecte și instalații din zona ocupațiilor din mediul rural, realități legate de practici și obiceiuri din mediul domestic, aspecte privind jocurile de copii etc. Noile atestări, reprezentând valori semantice, provin din anchetele pentru atlasele numite, din cele trei glosare regionale la care ne-am referit, dar și din înregistrările pentru AFLR.

În sfârșit, poate un record în ceea ce privește bogăția sensurilor regionale înregistrate (nu cunoaștem încă materialul din cel de al treilea volum din DGDS) îl reprezintă situația pe care o constatăm la cuvântul *babă*, cuvânt pentru care, în toate sursele la care ne-am referit, pe rând, anterior, au fost notate nu mai puțin de 26 de sensuri de interes în raport cu lucrările lexicografice editate; câteva dintre acestea, foarte... selectiv: ‘știulete pipernicit’, cu explicația „e știrb, ca baba” (cu nu mai puțin de 46 de forme, variante și sinonime, de la *babiță* la *sterpătură!*); ‘cecul porcului’; ‘tăietură piezișă în trunchiul unui copac, tapă’; în sintagma „*babă de capete*, femeie bătrână care pregătește prescurile și *capetele* pentru pomeni, parastase...” etc.

În ceea ce privește perspectiva de utilizare și valorificare lexicografică a rezultatelor extrase din *textele dialectale*, selectăm, ilustrativ, informațiile cuprinse în articolele din acest dicționar pentru două cuvinte; atragem atenția asupra faptului că, nu doar la înregistrarea de texte „libere”, ci și la cele „tematice”, după cum vom putea constata în continuare, sunt cele mai multe șanse pentru apariția spontană, în vorbirea informatorului, a termenului regional, respectiv pentru utilizarea unui cuvânt al limbii comune cu un sens particular. Astfel se prezintă, de exemplu, lucrurile în cazul cuvântului *căpîi*, s.n., înregistrat în TDO cu sensul „un fel de căpăstru, din sfoară, din lanț sau din curele, care se trece (peste coarnele și) peste botul vitelor (vacă, bou etc.), pentru a le putea ține din scurt”. Subiectul, un copil în vârstă de zece ani, povestind o întâmplare (de fapt, un accident), descrie cum conducea el carul cu boi: „Mergând eu cu boii, că eu îi luam numai de *căpîi*, mergeam cu ăl de «cea» [cu boul din dreapta, n.n.] numai de *căpîi*, să nu fugă”. Termenul nu figurează în DA, litera C, vol. I/II (1940), dar nici în alte dicționare apărute în epocă, de exemplu în CADE⁵ sau în dicționarul lui August Scriban⁶.

Sau, iată un sens aparte al verbului (a) *câlțui*, dintr-o descriere a modului în care se pregătește primăvara răsadnița: „Veneam și fră... [corectat] luam, sigur, la sapă, la *câlțuit* pământu, iarăși din nou amestecat cu breazda respectivă care era în tocuri [de răsadniță]”. Forma de participiu a verbului în discuție este notată în DGDS pentru un al doilea sens, „a mărunți pământul (amestecându-l cu băligar)”

⁵ I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și astăzi*, de I.-Aurel Candrea, București, „Cartea Românească” [1926–1931].

⁶ August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

(TDM III, p. 1107). Primul sens, preluat după GM, se referă, cum era de așteptat, la prelucrarea firelor de cânepă, fiind în legătură cu substantivul *câlți*, așa cum a fost înregistrat, de altfel, verbul în discuție, sub forma (a) *câlțâi*, în DA (I/II, s.v. *câlți*), dar cu sensul „a flocați” – a (se) trage de păr, a (se) bate –, și în CADE, s.v. *câlțui* „a astupa cu câlți; a tunde câlții de pe o pănură; a deșira, a destrăma o pânză, a face din ea câlți”. Prin urmare, în DGDS, pentru verbul respectiv, apare un sens neînregistrat în dicționarele limbii române, dar care este în strânsă legătură cu însăși etimologia cuvântului *câlți*, ce nu se referă direct și nemijlocit la prelucrarea cânepii, ci cuvântul trebuie raportat la un verb de origine bulgărească (citată în DA I/II) care înseamnă „zdrobesc, fac fărâme”; vezi, de altfel, și la Scriban, pentru care (a) *câlțâi*, ca variantă a lui (a) *zgâlțâi*, înseamnă și „a toca, a hăcui”. Așadar, în graiul dintr-o localitate din sudul Munteniei, de pe Dunăre, Rușești, jud. Ialomița, verbul (a) *câlțui* „a mărungi pământul” are legătură semantică directă cu împrumutul din limba bulgară care, în limba română, părea că a cunoscut o evoluție semantică limitată la prelucrarea cânepii.

Față cu multipla „explozie informațională” (cf. DGDS, I, p. VII) pe care o ilustrează asemenea situații și cazuri, o problemă vitală pentru dialectologi (dar nu numai pentru ei) o reprezintă însăși una din rațiunile demersului lor, anume „îmbogățirea corpusului de date care stă la baza elaborării *Dicționarului tezaur al limbii române*” (*ibidem*, XXVIII). Or, fiind mai puțin cunoscută proiecția redacțională a reluării, actualizate deocamdată, a seriei Pușcariu din *Dicționarul limbii române* al Academiei (DA) și apoi, probabil, a unei serii noi, aduse la zi, a acestui dicționar (DLR), ne întrebăm care sunt posibilitățile reale de integrare în dicționar-tezaur al limbii române a unui bogat material regional cum este cel la care ne-am referit mai sus doar prin câteva exemple.

În perspectiva unei evaluări, facem mai întâi observația că, în ceea ce privește includerea surselor de material lexical regional în *Bibliografia la Dicționarul limbii române* al Academiei, serie nouă (DLR), publicată în tomul I, Partea a 3-a, Litera D (*d – deînmulțit*), tipărit la Editura Academiei Române, în anul 2006, există tratamente cel puțin inegale, dacă nu chiar (măcar aparent) discriminatorii din perspectiva reluării actualizate a ansamblului. Ne putem referi, selectiv, pentru exemplificare, la următoarele categorii de izvoare:

1. Surse reprezentând rezultate ale anchetelor dialectale subsumate cercetărilor de geografie lingvistică, ca material lexical regional ce provine din fișarea volumelor de hărți și de „texte dialectale” din ALR I (seria Pop), ALR II (seria Petrovici) și a celor din seriile NALR și ALRR; în *Bibliografie* figurează *Glosar dialectal. Oltenia* (1967), dar nu și *Glosar dialectal. Muntenia* (1999);

2. Alte glosare și culegeri de lexic regional: *Materiale și cercetări dialectale*, vol. I (1960), preponderent cu lexic din Transilvania, dar nu și volumul al II-lea (1980); V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional* (1961), preponderent cu material din nord-vestul Moldovei și din Maramureș; D. Udrescu, *Glosar regional. Argeș* (1967); material lexical regional extras din texte dialectale publicate relativ recent, de exemplu, *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud* (1987);

3. Manuscrise, în formate diferite: *Glosar din Valea Jiului* (manuscris); sub sigla A I–IX, fișe din anchete efectuate în anul 1949 în diferite zone din Transilvania, Crișana, Maramureș și din Moldova.

Desigur, în principiu, interesează mai puțin faptul că materialele din ultima categorie suferă de o anumită notă de amatorism, caracteristică unor începuturi (dat fiind faptul că redactorii intervin în selecție și interpretează fișele), dar surprinde absența utilizării, în volumele prin care s-a încheiat redactarea seriei noi din DLR, a informației publicate în urmă cu câteva decenii, de exemplu în *Materiale și cercetări dialectale II* (1980) și chiar în GM (1999).

Față cu această situație, ne putem pune întrebarea dacă asemenea absențe au fost doar incidentale sau reprezintă, oricum, manifestarea unui sentiment de sațietate în raport cu sursele regionale.

Într-un articol de colaborare, în care ne-am referit la această temă generală⁷, am încercat (p. 232–234) schițarea unor elemente ținând de complexitatea problematicii semnalate imediat anterior, formulând întrebarea dacă nu cumva se profilează acumularea unui material documentar care ar depăși posibilitățile obișnuite de redactare a unui dicționar cu articole având șanse de a se prezenta ca structuri organice accesibile, și nu ca simple inventare de atestări de sensuri și de variante, mai ales dacă la sursele existente s-ar adăuga și rezultatele celorlalte secțiuni din programele NALR și ALRR: lexicul extras după indicele de cuvinte și forme ale volumelor de hărți și material necartografiat, glosarele volumelor de texte, ca și lexicul rezultat din arhivele propriu-zise ale anchetelor pentru toate cele șapte atlase regionale românești, aspecte pe care le reluăm parțial aici.

Raportarea la situația din momentul de față, de după publicarea DGDS, ne oferă doar posibilitatea unei aprecieri de etapă. De exemplu, numai după includerea, într-o ipostază sau alta (în funcție de situațiile pe care le reprezintă conform criteriilor după care au fost selectate), în DA, vol. I (literele A–B, 1913), a tuturor informațiilor privitoare la toate cele 26 de sensuri (și variante fonetice) înregistrate în DGDS pentru cuvântul *babă*, articolul de bază ar crește (și va trebui să se amplifice) cu aproximativ 1/3 față de textul actual. Cam în aceeași proporție ar urma să crească (după asimilarea celor 18 informații din DGDS) textul articolului *furcă* din DA, vol. II/I (literele F–I, 1934), și într-o proporție doar ceva mai redusă (după cele 13 informații noi din DGDS) textul articolului *masă* din DLR, vol. VI (litera M, 1965–1968).

Față de perspectiva de a se ajunge la dimensiuni încă destul de greu de imaginat (și, pentru unii, destul de greu de acceptat!) ale volumelor din ediția revăzută (și actualizată!) a DLR, dialectologii speră să se ajungă la găsirea unor soluții cel puțin satisfăcătoare din perspectiva valorificării rezultatelor, de cel mai înalt nivel, ale unor programe naționale de cercetare de profil desfășurate de-a lungul

⁷ Stelian Dumitrăcel, Doina Hreapcă, Luminița Botoșineanu, *De la atlasul lingvistic național la atlasele regionale: semnificația diferențelor*, în vol. *Studii de dialectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu Domnului Teofil Teaha*, coordonare: Maria Marin, Daniela Răuțu, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 219–244.

câtorva decenii. Căci nu este de imaginat, de exemplu, că, pentru graiurile din Banat, din Muntenia sau din Moldova, atestări din Sofronie Liuba – Aurelie Iana, *Topografia satului și hotarului Măidan...* (1895), din Gligore M. Jipescu, *Opincaru, cum este și cum tribuie să hie săteanu. Scriere în limba țăranelui muntean* (1881), sau dintr-una din lucrările de profil larg etnografic publicate de S.F.I. Marian, între 1882 și 1910 (cuprinzând bogate informații referitoare la graiurile din Bucovina), ori de Tudor Pamfile, între 1908 și 1916 (cu numeroase informații lingvistice pentru zona Tecuci), prezente în DA sau în DLR, ar putea fi considerate mai importante decât cele de pe hărțile și/sau din arhiva atlasului regional al Banatului, al Munteniei și Dobrogei, respectiv al Moldovei și Bucovinei. Evident, este numai una din comparațiile de acest gen care se pot face.

Iată, așadar, că apariția *Dicționarului graiurilor dacoromâne sudice*, oferindu-ne o deosebită satisfacție pentru proiecție, efort de punere în operă și reușită, ne aduce și multiple motive de conștientizare, pe diferite planuri, a problematicei statutului profesional al dialectologilor.

THE LEXICOGRAPHIC EMPLOYING OF LINGUISTIC GEOGRAPHY ROMANIAN RESEARCHES

ABSTRACT

The recently two tomes published of the *Dictionary of the Southern Dacian-Romanians Regional Speeches* (the tomes corresponding to the words starting with A to O letters) approaches the regional or folk vocabulary, scientifically interesting from a diastatic point of view, presented in the volumes published from 1967 to 2007 in the regional atlases of Muntenia and Dobruja (maps, texts, regional glossaries, information from the archive of field researches). This lexicographical work becomes, in the general view of the *New Romanian Linguistic Atlas on Regions* (NALR, in Romanian abbreviation) but particularly due to the documentary abundance brought to light, a very important source for the writing of the new series of the *Thesaurus Dictionary of Romanian Language*. There are mentioned some ruling issues (the objectives and the general profile of the *Romanian Academy Dictionary*) also related to the technical and methodological ones, all these elements revealing the lexicographical employing of the results of this real “informational outburst” represented by the achievement of all the Romanian regional linguistic atlases.

Key-words: *linguistic atlases, dialectal texts, glossaries and dialectal dictionaries, lexicographical employing, Thesaurus dictionary.*

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI ȘI REVISTE

Octoiul lui Macarie 1510/2010, vol. I, 398 p., vol. II. *Studii*, cu un cuvânt-înainte de Nifon Mihăiță, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei; studii de Gheorghe Mihăilă, Romulus Răzvan Theodorescu, Dan Horia Mazilu, Dan Zamfirescu, Marian Vilciu, Demeny Lajos, Demeny A. Lidia, P.P. Panaitescu, 144 p., Arhiepiscopia Târgoviștei, Academia Română, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca, 2009.

După apariția, în anul 2008, a ediției aniversare a *Liturghierului* lui Macarie, la 500 de ani de la tipărirea sa la Târgoviște, lucrarea de față – consacrată *Octoiului* macarian tipărit în 1510 – reprezintă cea de a doua ediție cu caracter jubiliar, apărută sub egida Arhiepiscopiei Târgoviștei în colaborare cu Academia Română și cu Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române.

Lucrarea este structurată în două volume. Primul volum – fără pagină de titlu – cuprinde textul anastatic, dispus pe 196 file, numerotate doar pe față (recto) și reproduce textul *Octoiului* macarian „în aceleași excelente condiții tipografice” (p. 14), ca și în cazul *Liturghierului* amintit. Volumul al doilea reprezintă un corpus de studii, rezultat al colaborării unor valoroși cercetători din diferite domenii științifice: Gheorghe Mihăilă, Romulus Răzvan Theodorescu, Dan Horia Mazilu, Dan Zamfirescu, Marian Vilciu, la care se adaugă două studii mai vechi semnate de Lajos Demény și Lidia A. Demény, respectiv P.P. Panaitescu. Trei dintre aceștia, anume Gheorghe Mihăilă, Dan Horia Mazilu și Marian Vilciu, au contribuit, de altfel, și la realizarea ediției jubiliare a *Liturghierului 1508/2008*¹.

Cuvântul-înainte, aparținând Înalț Preasfințitului Nifon Mihăiță, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, reprezintă o frumoasă introducere în problematica propriu-zisă și oferă câteva informații legate de dezvoltarea tiparului în Țările Române, activitate apărută ca o „necesitate culturală” și al cărei centru era vechea capitală a Țării Românești, Cetatea Târgoviștei – „o punte a spiritualității, a culturii și a istoriei noastre naționale” (p. 7). Textul respectiv include o succintă descriere a tipăriturii care face obiectul studiilor acestui volum, abordându-se astfel o serie de probleme legate de datare, conținut, localizare, mod de tipărire și, în sfârșit, de numărul exemplarelor păstrate. Toate aceste chestiuni vor fi reluate și dezbătute în contribuțiile care alcătuiesc ediția de față.

Primul studiu, *Structura Octoiului ieromonahului Macarie (1510)*, aparținând acad. Gheorghe Mihăilă, debutează sub semnul cercetărilor anterioare întreprinse de Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, P.P. Panaitescu și conține o analiză atentă a structurii *Octoiului* sau *Osmoglasnicului* macarian, „o formă mixtă, extrem de rară și de neașteptată a acestei cărți liturgice”, după cum constatare P.P. Panaitescu (p. 15).

Articolul următor, *Civilizația Țării Românești la 1500*, semnat de acad. Romulus Răzvan Theodorescu, are ca obiect descrierea civilizației Țării Românești de la 1500, în contextul căreia ia ființă ctitoria lui Radu cel Mare de la Dealu, „primul monument de arhitectură ecleziastică de o oarecare însemnătate artistică și dinastică ridicat în Sud-Estul european după căderea Bizanțului, în statul creștin neatârnat cel mai apropiat de hotarele Islamului” (p. 26).

Intitulat *Isihasmul. Rugăciunea și cartea*, complexul studiu al lui Dan Horia Mazilu ia în discuție plasarea importantului moment al apariției primelor noastre scrieri religioase într-o epocă mistică, influențată de mișcarea isihastă. *Isihasmul* – doctrină a cărei nume provine de la cel al monahilor isihăști (*hēsychastai*), care preferau „traiul într-o reclusiune ce favoriza asceza și existența în tăcere și în «liniște» (en hēsychia)” (p. 33) – este „o alcătuire a teologiei Bizanțului din secolul al XIV-lea” (p. 33), care a depășit, după cum constată autorul, sfera religiosului, astfel încât „ideologia” isihastă ajunge să stârnească interesul mai multor categorii de cercetători. Deși captivant prin conținutul bogat de informații și comentarii, studiul lui Dan Horia Mazilu se îndepărtează, totuși, de obiectul de interes al ediției în ansamblul ei.

Dan Zamfirescu are în vedere, în paginile următoare, să așeze evenimentul tipării *Octoiului* de acum 500 de ani în „lumina unei noi istorii” (p. 61). Considerând momentul de față „vârful

¹ Vezi *Liturghierul lui Macarie 1508/2008*, Târgoviște, Arhiepiscopia Târgoviștei, Biblioteca Academiei Române, 2008.